

O rozwoju terytorialnym Dąbrowy Górniczej

Granice dzisiejszej Dąbrowy Górniczej w udokumentowanej już od roku 1755 historii, podlegały licznym zmianom. Poczynając od gminy olkusko - siewierskiej w Małopolsce, przez powiat będziński w kieleckim, aż do statusu miasta grodzkiego w województwie śląskim w roku 1945.

Rozrastało się miasto stopniowo wchłaniając już w 1953 roku część obszarów Gołonoga i Strzemieszyc, po całkowite przyłączenie Gołonoga w 1960 roku. W związku z budową Huty „Katowice” w latach 1975 - 1976 inkorporowano do Dąbrowy Górniczej Strzemieszycę, Żabkowice i kilka okolicznych wsi. Nie ostał się nawet historyczny Sławków.

Dąbrowa jako miasto młode (1916 rok) na przymiotnik „Górnica” zapracowała sobie ponad dwustuletnią eksploatacją zalegających tu bogatych złóż węgla kamiennego. W literaturze górnictwa można z łatwością doliczyć się na jej obszarze kilkudziesięciu kopalń, które w różnych okresach dawały ludziom pracę, czyniąc równocześnie z jej podziemi dziurawą niczym ser szwajcarski, krainę. To nie pozostało bez wpływu na stosunki wodne i koślawe budownictwo, strasząc do dziś licznymi zapadliskami i niepokojem terenu niegdyś eksploatowanego. Miasto leży niemal pośrodku Zagłębia Dąbrowskiego, które dysponując zagłębianymi w ziemi bogactwami naturalnymi było od zawsze terenem usytuowanym na pograniczu Śląska i Małopolski. Z tego powodu obszar ten nie zaznał nigdy pełnej stabilizacji, poddawany nieustannym zmianom polityczno - społecznym i gospodarczym. Stąd trwają do dziś poszukiwania tożsamości tej ni to krainy, ni to regionu.

Niestabilny status administracyjny **Dąbrowy Górniczej** znalazł jednak wspólny mianownik w rodzącym się przemyśle górnictwo - hutniczym. Prawie we wszystkich dziś połączonych organizmach miejskich, wiejskich i koloniach dąbrowskich wydobywano niegdyś węgiel kamienny lub inne kruszce, które potem przerabiano na miejscu.

Już **Stanisław Staszic** zapoczątkował w tym rejonie rozwój narodowego przemysłu opierając go o tzw. „wsie górnicze”. Ustanowione Dozorstwo Dąbrowskie działa-

ło głównie w dawnych włościach biskupów krakowskich. Dyrekcja Górnica drogą rewindykacji części majątku, przez zakupy, bądź wymianę starała się tworzyć zwarte terytorium przemysłowe.

Józef Patrycjusz Cieszkowski, naczelny zawiadowca (1835 - 1843) kopalń rządowych Okręgu Zachodniego w Dąbrowie, pierwszy nazwał tę krainę kopalin „Zagłębiem węglowym”. Tu przecież leżały miliardy ton

węgla kamiennego i innych bogactw mineralnych.

Profesor **Maria Z. Pulinowa** z Uniwersytetu Śląskiego (Dziennik Zachodni nr 56 z 7 marca 2000 roku) o tej krainie mówi m.in.: „...Zagłębie Dąbrowskie jest regionem kulturowym o wyraźnych cechach nadanych mu przez człowieka w ciągu ostatnich dwóch wieków ...” i dalej - „... o wyodrębnieniu tego regionu kulturowego zdecydowało podłoże geologiczne, a ściślej bogactwa mineralne: rudy cynku i ołowiu, a następnie - węgiel kamienny...”.

Wracając więc do staszicowskich „wsi górniczych” można powiedzieć, że dzisiejsza Dąbrowa Górnicza składa się przede wszystkim z miejscowości, które zajmowały się górnictwem i hutnictwem w różnych okresach czasu. Łatwo to sprawdzić w literaturze przedmiotu.

• **Błędów**, już w średniowieczu był znany z wydobywania i prażenia rudy w Kuźnicy Błędowskiej i Rudzie. Kronika z 1581 roku nadmienia o węglarzach z Łaz Błędowskich dostarczających węgiel drzewny

do miejscowych kuźnic.

- **Gołonóg**, wieś, której rodowód sięga roku 1326, swą pierwszą kopalnię węgla kamiennego „Maciej” eksploatowała w 1875 roku, zwano ją później „Flora”.

- **Łęka i Łosień** także miały swoje górnictwo kruszcowe. Około 1550 roku w Łosniu funkcjonowała kopalnia „Kraków”, a w Łęce mieszkał jeden z dozorców Żupnictwa Sławkowskiego - *Wawrzyniec Dymek*.

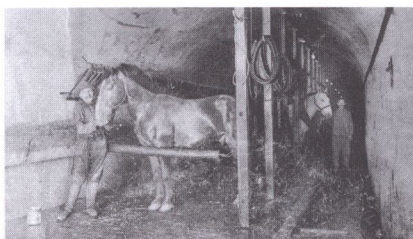
- **Okradzionów** od XIII wieku słynął kopalnictwem kruszczowym. Najbogatsze z kopalń to: Chlebna, Głogi, Olsze, Lipie, Wawrzeńce i Żytno. Pod koniec XVI wieku pracowano tu w kuźnicy (hucie) Walentego Kmity. Nazwy Kuźniczka i Rudy dowodnie świadczą o świetnych niegdyś czasach górniczo-hutniczych. Jeszcze do 1850 roku huta Maurycego Koszowskiego prowadziła wytop rudy w dwóch wielkich piecach.

- **Sikorka** - w latach 1825 - 1840 eksploatowano tu prywatną kopalnię galmanu „Katarzyna”.

- **Strzemieszyce Wielkie i Małe** w wieku XIV jako najbliższe ziemi olkuskiej były objęte poszukiwaniami ołowiu i srebra w rejonie dziś nieistniejących Wojcieszkowic. W połowie XVI wieku eksploatowano kopalnię na Kawiej Górze, Warpiu i kopalnię „Jakub” w Zakawiu. W 1820 roku galman wydobywano w kopalni: „Anna” przetwarzając go w dąbrowskich hutach „Konstantyn”. Przy okazji warto powtórzyć za *Janem Przemszą - Zielińskim*, że w Strzemieszycach w XIV i XV wieku istniała komora celna pobierająca podatek od przewożących sól na Śląsk. Osiedle celników solnych według podania nazwano „Sólno”, szkoda, że obecnie funkcjonuje błędnie pisana nazwa „Sulno”.

- **Tucznawa i Trzebieśławice** nie posiadając historycznie udokumentowanych związków z kopalnictwem, pośrednio uczestniczyły w tym procesie uprzemysłowienia dostarczając robotników.

- **Ząbkowice** - około 1530 roku górnictwo rud eksploatowało tu górę „Bienie”. W 1725 roku uruchomiono pierwszy wielki piec. Ślady po górnictwie kruszczowym odnaleźć jesz-

cze można pomiędzy Tucznawą a Ząbkowicami. Była też niegdyś kolonia górnicza Stare Osiedle - dziś Stare osiedle w osadzie Bienie. Tu prawdopodobnie od XIII do XIV wieku funkcjonowała kopalnia rudy ołowiu.

Odkrycie i podjęcie na większą skalę eksploatacji węgla kamiennego przez Prusaków, którym w wyniku rozbiorów przypadła wieś Dąbrowa, miało istotny wpływ na jej dalszy rozwój. W 1796 roku Niemcy uruchomili pierwszą w regionie kopalnię „Reden”. Wokół Starej Dąbrowy zaczęły wyrastać kolonie m.in.: Koszelew i Ksawera (dziś w Będzinie), Mydlice, Huta Bankowa, Reden i inne.

Po klęsce Napoleona, Dąbrowa przechodzi w ramach Królestwa Polskiego pod panowanie rosyjskie. Utworzono gminę olkusko-siewierską z siedzibą w Dąbrowie, a liczyła ona 15 wsi. Wybudowane tu wówczas huty cynku „Konstanty” przerabiał galman dostarczany z Bukowna, Olkusza, Sławkowa i Żychlic. Budowa Huty „Bankowa” (1834 - 1839) oraz dalszych kopalń węgla wycisnęły swoje piętno na kształcie urbanistycznym i losie rozrastającego się organizmu miejskiego. W Dąbrowie funkcjonował zarząd górniczy Okręgu Zachodniego nadzorujący pracę w oddziałach: dąbrowskim, pankowskim i sławkowskim.

W 1874 roku już w ramach powiatu będzińskiego guberni piotrkowskiej utworzono nową gminę górniczą. Znalazły się w niej miejscowości dziś należące do Sosnowca jak: Bobrek, Dańdówka, Józefów, Klimontów, Konstantynów, Modrzejów, Niwka, Sielec, Środula i Zagórze. Rzec można, iż była to połowa obszaru dzisiejszego Sosnowca.

W 1903 roku Sosnowiec otrzymał prawa miejskie, więc odłączono od gminy górniczej Dąbrowa: Konstantynów, Sielec i Środulę. W 1909 roku utworzono kolejną gminę Zagórze uszczuplając terytorium dąbrowskie o Bobrek, Dańdówkę, Józefów, Klimontów, Modrzejów, Niwkę i Zagórze.

Nowa gmina o nazwie **Dąbrowa Górnicza** powstała w 1909 roku. Jest to kolejne potwierdzenie dzisiejszej nazwy miasta, które ma wprawdzie status miasta grodzkiego, ale jego toż-

samość wywodzi się wprost od jednostki gminnej ustalonej w tym czasie. *Ten fakt historyczny winien być uznany jako narodziny Dąbrowy Górniczej, a nie rok, w którym uzyskała prawa miejskie*, zresztą z rąk obcego marszałka - zaborcy. Wówczas gmina składała się ze wsi: Stara Dąbrowa i Niepiekło oraz kolonii: Huta Bankowa, Huty Cynkowe, Koszelew, Mydlice, Łabęcka, Reden i rozrastających się Dębników i Gliniaków. Obszar był to niewielki, ale od 1889 roku istniała tu najstarsza w regionie średnia szkoła zawodowa przygotowująca kadry dla górnictwa. Było też żeńskie gimnazjum.

Ukazywało się od 1903 roku czasopismo fachowe „Przegląd Górniczo - Hutniczy”. Od 1861 r. funkcjonowała Biblioteka Dąbrowska, gościły pierwsze teatry objazdowe, którym udostępniono scenę otwartej w 1895 r. Resursy. Dwa nowe budynki dla szkół powszechnych, Dąbrowskie Towarzystwo Muzyczne i ustanowiona w 1891 roku parafia św. Aleksandra to tylko część tego, co składało się na obraz Dąbrowy Górniczej, która choć miała cechy miejskie nadal pozostawała wsią.

Jeszcze jeden fakt historyczny godzien jest podkreślenia. Wojna światowa podzieliła Zagłębie Dąbrowskie na dwie strefy okupacyjne. Dąbrowa przypadła Austriakom, którzy ustanowili tu w latach 1915 - 1918 siedzibę obwodu dąbrowskiego (powiatu). Gmina licząca wówczas ponad 30 tysięcy mieszkańców skupiła w ramach obwodu gminy: Łosień, Kromolów, Niwkę, Niegową, Poraj, Rokitno Szlacheckie, Strzemieszycę, Włodowice, Zagórze i Żarki. Dopiero we wrześniu 1919 roku Dąbrowa Górnicza wraca do powiatu będzińskiego województwa kieleckiego z obszarem powierzchni wynoszącym zaledwie 8,3 km². Podczas okupacji hitlerowskiej Dąbrowę Górniczą wcielono do rejencji katowickiej, a od 1945 roku wróciła do powiatu będzińskiego w województwie śląskim.

Okres I wojny światowej wiązał Dąbrowę z tendencjami wolnościowymi napływającymi z Galicji do Kró-

lestwa Polskiego. Silnie rozwinięte ruchy lewicowe, głównie Polskiej Partii Socjalistycznej, sprzyjały planom niepodległościowym **Józefa Piłsudskiego**. Bywał tu często przekradając się przez granicę w okolicach Ząbkowic, Czeladzi. Kontaktował się z konspiracyjnymi organizacjami niepodległościowymi. Tu w 1914 roku w Szkole Górniczej uruchomiono biuro werbunkowe Legionów Polskich. W mieszkaniu nauczyciela Stanisława Wrzowska w Zagórze J. Piłsudski odebrał raport o gotowości Zagłębiaków do walki z caratem, a prezydent miasta dr **Adam Piwowar** przygotowywał grunt pod działalność polskiej administracji w odrodzonej Ojczyźnie. Tu wreszcie przyszedł premier **Sławoj-Składkowski** zakończył dnia 31 grudnia 1918 roku chwalebą historię zagłębiowskiej Polskiej Organizacji Wojskowej - jej rozwiązaniem.

Po otrzymaniu statusu powiatu miejskiego, od 1953 roku nastąpił ponowny rozrost obszaru Dąbrowy Górniczej. Najpierw przyłączono część terenów przylegających do miasta od strony Gołonoga i Strzemieszyc. Lata dziewięćdziesiąte nasiliły tendencje odśrodkowe. Od Dąbrowy Górniczej bez powodzenia usiłowały odłączyć się Ząbkowice. Natomiast udało się to w 1984 roku miastu Sławków, które inkorporowane w 1977 roku potrafiło uargumentować swoją samodzielność. W rekompensacie przyłączono do miasta wsie Marianki i Ratanice. Na własne życzenie w obszarze Dąbrowy Górniczej znalazły się w 1991 roku Trzebieśławice wyłączone z gminy Siewierz. Czy jest to już kres zmian granic Dąbrowy Górniczej - nie wiadomo, ale z całą pewnością dzisiejsze miasto rozciągające się na obszarze 187 km² zamieszkałe przez 135 tysięcy osób jest miastem rozwojowym, miastem przyszłości, któremu splendoru dodają jego najstarsze dzielnice jak Gołonóg, czy Strzemieszyc.

Włodzimierz Starościak

